

פרשת האהבים היהודית עם המודרניות: מבט ביקורתי

בהרצאה שנשא ב־1907 אמר פרופ' ישראל פרידלנדר מן הסמינר התיאולוגי היהודי, כי "התפיסה, כאילו היהדות אינה עולה בקנה אחד עם החיים והתרבות המודרניים", הריהי "יחוויה מביכה ומשפילה ביותר, שאין כמוה לייסר נפשו של יהודי בר'דעת...". ("עבר והווה", עמ' 261). פרידלנדר הביע דעתו הנחרצת, כי למעשה אין שום סתירה בין היהדות ובין ההווה המודרנית, בהצביעו על "התקופה היהודית-ערבית הגדולה והמפוארת", ובמיוחד על תור הזהב בספרד, כדוגמה ומופת שראוי ליהודי ארצות-הברית לחקותו.

פרידלנדר רחוק מלהיות היחיד בגישתו האופטימית הן לגבי העדר סתירה בין יהדות ומודרניות והן לגבי האפשרות להשפיע על מה שנוכל לכוונת "הסינתזה האמריקנית-יהודית". סבורני כי שתי ההנחות האלה מונחות ביסוד היהדות האמריקנית בת זמננו. אבל בשנים האחרונות רבו העוררין על פרשת אהבים זו בין היהודים ובין המודרניות. רבים מיהודי ארצות-הברית החלו מתייחסים בביקורתיות כלפי מה שהביא עמו העידן המודרני ושוב אינם מאמינים, כי הנהייה אחר המודרניות עשויה לשמש ערובה להישרדות. כיום אין לנו אלא לחייך לנוכח האופטימיות התמימה של דורות קודמים, אשר ראו עצמם כבני-בית גמורים באמריקה. עובדה היא, כי לא מעט יהודים בני הדור הזה נוטים לראות עצמם יותר כ"נטע זר בבית" – כחלק מאמריקה ובה בעת גם כמנותקים ממנה. אם סיסמת הדור הקודם היתה סינתזה, הרי כיום אנו מעדיפים לדבר על מתחים, כגון המתח בין התבוללות ובין זהות, או המתח בין היות אדם אמריקני ובין היותו יהודי.

אולם בכל הדיונים בסוגיות אלה כמו מתעלמים – ומכל מקום אין מדגישים כראוי – מתופעה חשובה ביותר, והיא, שביקורת זו על המודרניות אינה נחלת חלקם של היהודים בלבד. בהתייחסם בחשדנות כלפי חדשנות תרבותית על סוגיה השונים אין היהודים ניצבים בגנפם; אדרבא, הם נתונים בלב לבו של הזרם התרבותי המרכזי – אותו זרם המתרחק במידה גוברת והולכת מן הליברליזם ובמקום זאת מדגיש ביותר את הכבוד שהוא רוחש למה שמצטייר בעיניו בתור "הערכים המסורתיים". הביקורת על המודרניות נפוצה כיום, בצורות מצורות שונות, בכנסיות, בבתי-כנסת ובסמינרים בכל רחבי המדינה. כך קורה למרבה הפרדוקס, כי בגישה המחודשת כלפי המודרניות נוהגים אנו, היהודים, כמודרנים לעילא.

רצוני להדגיש במאמר זה דווקא אותם נושאים, המבדילים את היהודים מן הזרם המרכזי והגורמים לנו לבוא לכלל עימות עם התרבות בת זמננו. לפיכך לא אידרש לזיוכוחים על זכויותיהם של נשים, הומוסקסואלים או צמחונים, שהרי אלה הם נושאים המעסיקים שדרות רחבות בציבור האמריקני, וככל שנדון בהם לא נימצא אלא דשים יחד עם רבים אחרים בסוגיות, העומדות ממילא על סדר היום העדכני מבחינה פוליטית ואשר על-פידורב גם נכונות מבחינה זו עצמה. במקום זאת אבקש להתרכז בנושאים שנוגעים ליהודים בלבד, נושאים ששמים פדות בינינו ובין הזרם המרכזי, ובמיוחד בשניים בעלי חשיבות עליונה, המנחים על סדר היום של היהדות האמריקנית: נישואי תערובת, והזיקה כלפי ישראל.

נדון להלן בשני נושאים אלה אחד-אחד. בעניין נישואי התערובת לא חרגו יהודי ארצות-הברית במאומה מן המקובל בארצות-הברית. רוב האמריקנים סברו, כי על גברים פרוטסטנטים להינשא לנשים פרוטסטנטיות, גברים קתולים לנשים קתוליות וגברים יהודים לנשים יהודיות. היה זה פור ההיתוך המשולש הנודע בתחום הדת, שנתמך על-ידי רוב העדות בהתנגדותן לנישואין בין-דתיים; אותם אמריקנים מועטים יחסית, שנישאו עם בני דתות אחרות, נחשבו חריגים מבחינה חברתית. במלים אחרות: התרבות האמריקנית על הנורמות והציפיות החברתיות שלה כמו אוששה את התפיסה היהודית המסורתית של פסילת נישואין מחוץ לקהילה וחיוב נישואין תוך-קהילתיים בלבד.

מצב זה היה נוח ביותר ליהודים באותה תקופה. אולם בשנים האחרונות חלו תמורות קיצוניות בתבנית הנישואין בארצות-הברית. השתייכות לדתות שונות אינה נחשבת עוד בחברה מחסום בפני נישואין, ורוב הכנסיות האמריקניות, כולל הכנסייה הקתולית, מקדשות היום נישואי תערובת, תוך הצבת תנאים מיוחדים כשיעור מזערי בלבד, אם בכלל. גירגי גאלופ מצא, כי כ-80% מן האמריקנים מחייבים נישואין בין בני דתות שונות, וסטטיסטיקה אחרת מלמדת, כי נישואין מסוג זה הם כיום מעשה של יום-יום. כללית – חוץ מאשר בחוגים יהודיים – נחשב הדבר להתפתחות חיובית, ועובדה זו באה ללמדנו, כי רחשי איבה דתיים ואתניים מימים עברו נמוגים והולכים. היהודים נשארו היחידים, שהתפתחות זו מטרידה ומביכה אותם: הרינו כיום היחידה מבין הקבוצות הדתיות הגדולות בארצות-הברית, המנסה לפעול במרץ למניעת נישואי תערובת. בגישתנו זו, שאני מחייבה בכל לב, אנו מבדילים

מרבית האמריקנים סומכים ידם על נישואין בין-דתיים, ואילו היהודים, מהיותם מחויבים להמשכיות היהודית, מתנגדים להם

את עצמנו בהכרח מן הזרם העיקרי של התרבות האמריקנית. מרבית האמריקנים – ליברלים ומאמינים כאחד – סומכים ידם על נישואין בין-דתיים, ואילו היהודים, מהיותם מחויבים להמשכיות היהודית, מתנגדים להם. עניין זה, לדעתי, הוא החריגה הציבורית המובהקת ביותר שלנו מן הערכים של התרבות בת זמננו – חריגה שעדיין לא נהרנו אותה במלוא משמעותה לעצמנו, לא כל שפן לזולתנו.

הדוגמה השנייה שהזכרתי לעיל, תמיכתנו בישראל בשל היותה מדינת היהודים, מהווה חריגה מאותו סוג עצמו. הזרם המרכזי של התרבות האמריקנית חש מאוד שלא בנוח עם הרעיון של מדינה, המעניקה זכויות יתר לבני אמונה מסוימת ולעם מסוים. אין פלא בדבר:

הלא אנו מצדנו סולדים כרובנו מן הרעיון של מדינה נוצרית. מרגיז במיוחד, כסולם הערכים של התרבות בת זמננו, נראה חוק השבות: כלום לא מן הדין הוא לנקוט יחס שווה כלפי כל אדם ואדם, תהיה דתו אשר תהיה

כלטו מומחים, כמוכן, במציאת תשובות הולמות לקושיות מסוג זה, עד כדי כך שאנו נוטים לשכוח כי ישראל, מעצם טיבה ותולדותיה וטעם קיומה, מהווה ישות יוצאת-דופן על רקע הערכים המרכזיים שאנו נוהגים לכרוך עם התרבות בת זמננו. האם מדינה זו לא קמה בין השאר כמענה למצוקתנו לנוכח השפעת הלכי הרוח המודרניים על היהודים? בתמיכתנו ברעיון של מדינה יהודית יהודית, אנו מסתייגים מן הערכים הפלורליסטיים והכללי-אנושיים של התרבות בת זמננו. אולם, כמו במקרה של נישואי תערובת, גם במקרה זה לא השכלנו עדיין להשלים עם מלוא ההשלכות של חריגה זו על זיקתנו למודרניות בכללה.

לדעתי, המפתח לקושיה זו – כלומר, החוליה המקשרת בין שתי הדוגמאות האלה – היא השבטיות. הקשרים המיוחדים, המקשרים בין היהודים לבין עצמם והמבדילים אותם מכל מי שאיננו יהודי (מה שקרוי בלשון נקייה "כלל ישראל" ומה שכונה בפי שניאור זלמן (סולומון) שכטר "ישראל הקתולית"). השבטיות זרה בעיקרה לערכי התרבות בת זמננו, משום שהיא פועלת – אם לשאול מונח משל ז'ורז' סולורו – על יסוד העיקרון המסורתי של מוצא (descent), ולא על בסיס העיקרון המודרני של הסכמה (consent). כדי למנוע אי-הבנות: היהדות המודרנית אכן הושפעה מיסוד ההסכמה, ויעיד המספר הגובר של מה שקרוי יהודים על-פי בחירה. אבל המוצא – כלומר, השבטיות בהתגלמותה – נשאר הכוח העליון, המכריע. מטעם זה אנו דנים את נישואי התערובת לגנאי (משום שאחד מבני הזוג איננו בן השבט), ומאידך גיסא מחייבים את חוק השבות (כי יהודי אתיופיה, כמו יהודי רוסיה, הם בני השבט שלנו).

אם נכון ניתוח זה, כי אז השבטיות מונחת בלב לבו של הסכסוך בין היהדות ובין העידן המודרני, על אף מה שטענו ישראל פרידלנדר וכל אלה שגרסו כמיהו. היהדות והמודרניות לעולם לא יעלו בקנה אחד, כי באין שבטיות – אין יהדות, אין ישראל, אין עתיד ליהודים. אם חפצים אנו בהמשך קיומה של היהדות בדמותה הנוכחית, כי אז עלינו להיות שבטיים, וכן עלינו להיות נכונים לראותה באור חדש, באור חיובי, לפחות חיובי מבחינתנו-אנו. גם אם יהיה הדבר כרוך בויתור על כמה ערכים בסיסיים של העידן המודרני – לדעתי זהו מחיר שכדאי לנו לשלמו.

מאמר זה מושגת על הרצאה שהמחבר נשא בסמינר התיאולוגי היהודי בניו-יורק ב-28 במאי 1992.